

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ТА ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРИНЦИПИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ МЕЛІОРОВАНИХ ЗЕМЕЛЬ

*Яремко Ю.І., доктор економічних наук, доцент
Дудяк Н.В., кандидат економічних наук, доцент
Херсонський державний аграрний університет*

Проведено аналіз існуючих концептуальних підходів, обґрунтовані та сформованні еколого-економічні принципи щодо сільськогосподарського землекористування меліорованих земель та раціонального їх використання, розроблено теоретичний підхід щодо забезпечення стійкості та збалансованості ведення сільськогосподарського землекористування на меліорованих землях

Ключові слова: еколого-економічні принципи, концептуальний підхід, сільськогосподарське землекористування, меліоровані землі, теоретичний підхід.

Постановка проблеми

На сучасному етапі розвитку України, найбільш важливою еколого-економічною проблемою є питання раціонального використання меліорованих земель в аграрному секторі економіки, оскільки саме завдяки ефективному використанню меліорованих земель, відновленню меліоративних фондів та забезпеченню еколого-збалансованої діяльності в межах меліорованих агроландшафтних систем можливо вирішення не тільки завдань щодо економічної безпеки, але й питань забезпечення продовольчої безпеки регіонів і країни в цілому.

Існуючі сільськогосподарські технології, які застосовуються в сучасному аграрному виробництві не повною мірою відповідають вимогам раціонального землекористування, не

завжди сприяють відтворенню та збереженню родючості ґрунту, поліпшенню існуючого стану меліорованих земель. Тобто існуюче нерациональне землекористування зумовлює великі як екологічні, так і економічні втрати.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

Теоретичну та методологічну цінність для розробки концептуального підходу сільськогосподарського землекористування, щодо регулювання антропогенного навантаження на меліоровані землі внесли вітчизняні та зарубіжні вчені: І.П. Айдаров, Г.Т. Балакай, С.А. Балюк, В.І. Благодатний, В. А. Голян, В. В. Горлачук, Л.М. Грановська, Н.В. Гриценко, Ш.І. Ібатуллин, П.Г. Казьмір, В. М. Краснощоків, Ю.В. Красовська,

Л.Г. Мельник, І.В. Митрофанова, Ж.С. Мустафаєв, М.І. Ромашенко, А.Я. Сохнич, А.М. Третяк та ін.

Однак на сьогоднішній день відсутній концептуальний підхід щодо еколого-економічного регулювання антропогенного навантаження на меліоровані землі, який повинен визначати цілісну систему поглядів на функціонування меліорованих земель як еколого-економічну систему на основі теоретичного обґрунтування принципів забезпечення збалансованого розвитку цих систем.

Мета статті - теоретично обґрунтувати формування концептуального підходу та еколого-економічних принципів сільськогосподарського землекористування на меліорованих землях і розробити теоретичний підхід щодо забезпечення стійкості та збалансованості ведення сільськогосподарського землекористування на меліорованих землях.

Виклад основного матеріалу

Існуючі Концепції «Національної екологічної політики України на період до 2020 року» та «Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства на період до 2020 року» не обґрунтовують та не забезпечують запровадження еколого-економічного механізму нормування антропогенного навантаження на меліоровані землі, що обґрунтовує необхідність розробки «Концепції переходу до збалансованого землекористування в умовах меліорованих землях». Теоретичним підґрунтям для розробки зазначеної Концепції має бути концептуальний та методичний підхід і науково обґрунтована система принципів.

В основу формування концептуального підходу доцільно покласти

принципи, які сформовані в системі переходу країн до сталого розвитку.

Проект Концепції переходу України до сталого розвитку від 2006 року був розроблений на основі основних ідей і принципів, ухвалених Конференцією ООН з навколишнього середовища і сталого розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), дев'ятнадцятою спеціальною сесією Генеральної Асамблеї ООН («Ріо+5», 1997 р.) та Всесвітнім самітом зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі («Ріо+10», 2002 р.).

Реалізація його має базуватися на таких основних загальних принципах сталого розвитку як [1]:

- природні ресурси, які належать її народів і становлять матеріальну основу його існування незалежно від форм власності, є обмеженими і мають використовуватися з урахуванням потреб нинішнього та майбутніх поколінь;
- використання природних ресурсів повинно базуватись на заощадливому та науковому підходах;
- будь-яка антропогенна діяльність має узгоджуватися із законами природи та обмеженнями, які з цих законів випливають;
- екологічно орієнтоване виробництво має бути економічно ефективним;
- одержаний від господарської діяльності результат не може бути меншим від шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу;
- усі соціально-економічні перетворення повинні спрямовуватися на утвердження засад гуманізму, демократії і цінностей громадянського суспільства.

На сьогоднішній день виконано багато напрацювань, як зарубіжними так і вітчизняними авторами: Борщу-

ком Є.М., Галушкіною Т.П., Герасимчук З.В., Грановською Л.М., Данилишиним Б.Г., Мельником Л.Г., Реймерсом М.Ф., Семеновою В.Ф., Третяком А.М., Хлобистовим Є.В. та ін., які в своїх працях виділяють основні принципи збалансованого використання природних ресурсів. На основі аналізу та систематизації існуючих наукових підходів виділені основні принципи, які стали основою формування концептуальних підходів:

- принцип обережності: збереження сучасного стану навколишнього середовища як перешкоди безповоротним чи небезпечним змінам;
- принцип «передбачати і запобігати»: більш дешевий, менш ризикований підхід, ніж ліквідація збитків навколишньому середовищу;
- принцип балансу між ресурсами і забрудненням: використання ресурсів у рамках масштабів регенеративної здатності екосистем; контроль над обсягом надходжень забруднень і відходів у рамках асиміляційного потенціалу екосистем;
- принцип гармонійності: означає утримання гармонії, або взаємопов'язаність між соціальною, економічною та екологічною сферою розвитку;
- принцип стабільності: усіх підсистем сталого розвитку, вимагає збереження природного багатства на нинішньому рівні, недопущення чи зменшення втрат природно-ресурсного потенціалу;
- принцип «забруднювач платить»: повна вартість екологічного збитку повинна бути компенсована користувачем (споживачем).

Детально обґрунтовано відомим науковцем А.М. Третяком основні принципи збалансованого землекористування та розроблено концептуаль-

ний підхід щодо формування механізмів управління землегосподарською системою країни в умовах різноманіття учасників економічного процесу і багатокладності економіки [6].

На основі вже існуючих досліджень розроблено ключові принципи щодо формування концептуального підходу еколого-економічного регулювання сільськогосподарського землекористування на меліорованих землях (табл.).

Реалізація цих принципів дозволить забезпечити: гармонізацію співіснування людини і природи; реалізацію права на справедливе задоволення потреб і рівність можливостей розвитку нинішнього і майбутнього поколінь; невід'ємність захисту навколишнього природного середовища в процесі землекористування та господарської діяльності на меліорованих землях.

На основі сформованого ідеологічного базису та обґрунтованих ключових принципів розроблено теоретичний підхід щодо забезпечення стійкості та збалансованості ведення сільськогосподарського землекористування на меліорованих землях (рис.).

Схема заснована на вивченні та оцінці еколого-економічних процесів, які відбуваються між навколишнім природним середовищем та галузями сільського господарства, водогосподарсько-виробничо-меліоративного комплексу, за рахунок: розробки ідеологічного базису тобто – основних принципів еколого-економічного регулювання сільськогосподарського землекористування на меліорованих землях; формування та розробки концептуального та методичного підходу щодо розробки Концепції переходу до збалансованого природокористування в умовах меліорованих земель; розра-

хунок інтегральної оцінки рівня навантаження на меліоровані землі в наслідок сільськогосподарського землекористування: економічного, екологічного та соціального стану розвитку. На основі яких розробляються та

науково-обґрунтовуються еколого-економічні заходи та рішення з управління меліорованими землями для забезпечення збалансованого природокористування в їх межах.

Принципи еколого-економічного регулювання сільськогосподарського землекористування на меліорованих землях

Принципи	Зміст (характеристика) принципів
Принцип системності	Меліоровані землі розглядаються як система, яка сприймає вплив зовнішніх фактів і реакцію на них внутрішніх факторів в процесі господарської діяльності
Принцип превентивності	Витрати на превентивні заходи повинні передувати над витратами на ліквідацію проблем, які виникають в процесі господарської діяльності
Принцип адаптивності	Здатність системи пристосовуватися до факторів впливу на неї в процесі господарської діяльності
Принцип регламентації	Законодавчо-нормативне регулювання процесів впливу сільськогосподарського землекористування, господарської діяльності на меліоровані землі
Ландшафтний принцип	Організація території ґрунтується на взаємозв'язку елементів рельєфу, природних ресурсів, типізації ґрунтів, господарської діяльності в межах меліорованих ландшафтів як еколого-економічних систем
Регіональний принцип	Проведення фізико-географічного районування меліорованих земель.
Принцип екологічного каркасу	Кормові угіддя, багаторічні насадження і посіви багаторічних трав на ріллі є найважливішими елементами, складовою частиною екологічного каркасу агроландшафту, які визначають його стійкість по відношенню до антропогенного навантаження в наслідок сільськогосподарського землекористування
Принцип ландшафтних кордонів	Необхідність здійснення землекористування і землеустрою з максимальним врахуванням меж агроландшафтів - реально існуючих природно-сільськогосподарських територіальних комплексів
Принцип раціональності	науково-обґрунтоване використання природних ресурсів в межах меліорованих земель.
Принцип оптимальності	Оптимальне співвідношення функцій продукційної, середоутворюючої та природоохоронної в межах меліорованих земель
Принцип еволюції	Розвиток меліорованої земель, як еколого-економічної системи відбувається з урахуванням еволюції територій і природних комплексів
Принцип біорізноманіття	Регулювання та нормування сільськогосподарського землекористування, господарської діяльності в межах меліорованих земель при умові збереження їх природного біорізноманіття
Принцип відновлення	відновлення втрачених природних цінностей антропогенно-змінених меліорованих земель
Принцип економічної доцільності	Отримання необхідних результатів при мінімумі витрат природно-ресурсного потенціалу меліорованих земель
Принцип комплексності	Комплексне використання природних ресурсів і кліматичних умов для розвитку всіх галузей сільськогосподарського землекористування, господарсько-виробничо-меліоративного комплексу
Принцип інноваційності	Застосування інноваційних технологій в усіх галузях сільськогосподарського землекористування, господарського виробничого комплексу в межах меліорованих земель
Принцип цілісності	Меліоровані землі є цілісним об'єктом природокористування, в межах якого розвивається господарський комплекс
Принцип адекватності дій	Управління меліорованими землями Здійснюється адекватно ситуації, яка утворилася в процесі сільськогосподарського землекористування та господарської діяльності
Принцип гармонізації кругообігів	Знаходження найкращого поєднання антропогенного та природного колообігів речовин і енергії в межах меліорованих земель як відкритої еколого-економічної системи

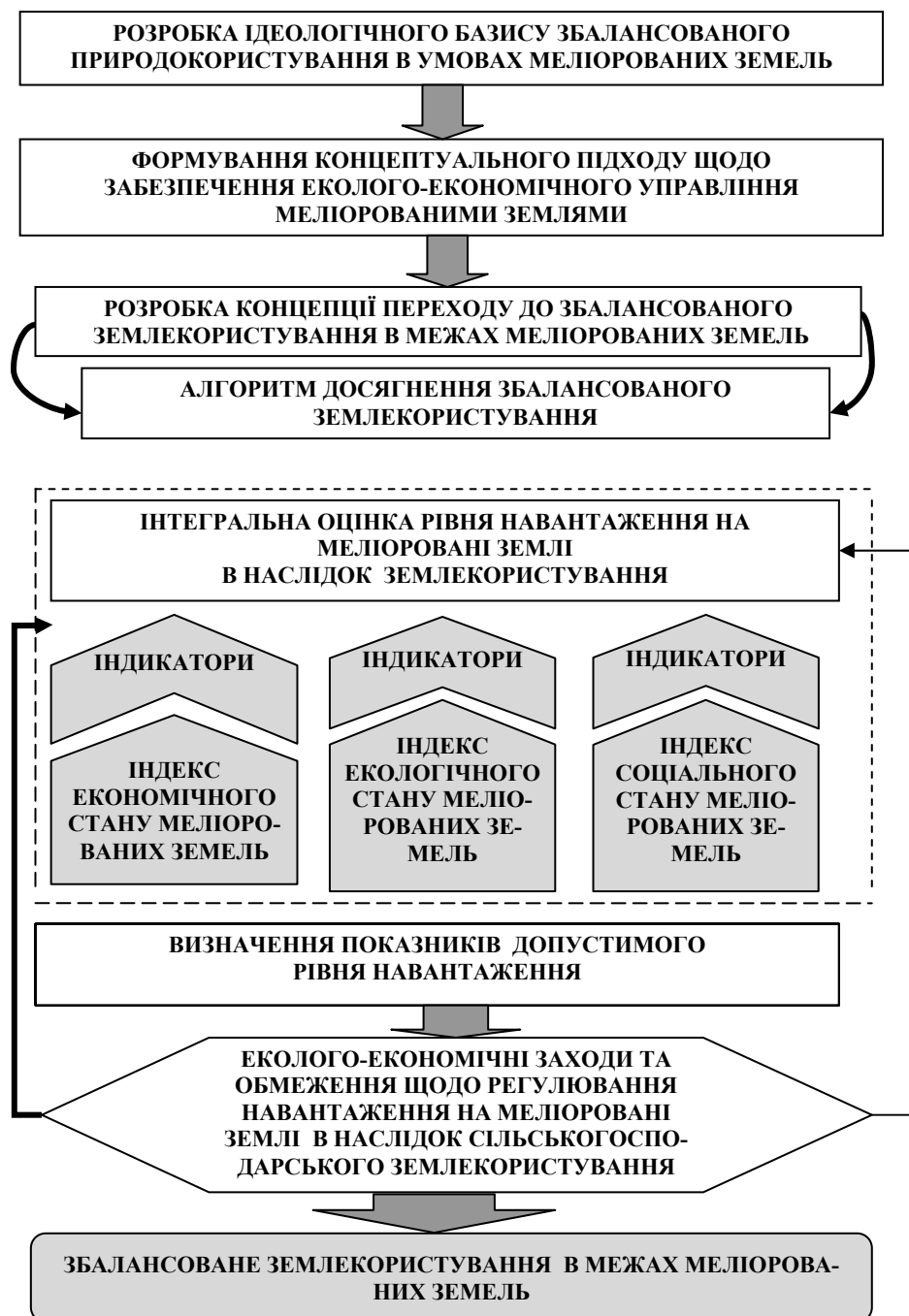

Рис. Теоретичний підхід щодо забезпечення стійкості та збалансованості ведення сільськогосподарського землекористування на меліорованих землях

Реалізація створеної Концепції переходу до збалансованого землекористування в умовах меліорованих земель буде залежати від правильного науково-обгрунтованого алгоритму функціонування меліорованих земель з існуючими природно-виробничими комплексами, визначення режимів землекористування до прийняття управлінських рішень з оптимізації структури та врегулювання можливих конфліктів між землекористувачами.

Концептуальний підхід який включає систему обгрунтованих принципів є методологічною базою для розробки «Концепції переходу до збалансованого землекористування в умовах меліорованих земель».

Концепція повинна відображати комплекс ключових положень, які спрямовані на підвищення ефективності управління меліорованими землями, природоохоронними територіями та природними ресурсами для запобігання нерационального їх використання.

І як наслідок забезпечення ефективності еколого-економічного регулювання сільськогосподарського землекористування на меліорованих землях.

Найважливішою метою Концепції повинно стати створення сприятливих умов функціонування агропромислового комплексу та сільськогосподарського землекористування в нашій країні при найбільш повному використанні природно-економічного потенціалу, що буде сприяти підвищенню продуктивності сільськогосподарського виробництва і його екологізації для забезпечення населення країни якісним продовольством і поліпшення соціальної ситуації на селі, включаючи збереження існуючих і створення нових робочих місць.

Стратегічними напрямками Концепції мають бути умови забезпечення населення країни якісним вітчизняним продовольством, створення умов для стійкого розвитку сільських територій і

гідних умов життя сільського населення, підвищення конкурентоспроможності продукції агропромислового комплексу та поліпшення екологічного стану меліорованих земель за рахунок:

- досягнення оптимального еколого-агромеліоративного стану меліорованих земель;
- поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки;
- удосконалення системи інтегральної оцінки сільськогосподарського землекористування на меліорованих землях, як еколого-економічну систему;
- удосконалення регіональної екологічної політики, зменшення негативного впливу антропогенного навантаження в наслідок сільськогосподарського землекористування на меліоровані землі;
- підвищення рівня громадської свідомості з питань охорони і відтворення меліорованих земель;
- забезпечення екологічно збалансованого використання меліорованих земель.

Проведений аналіз підтверджує необхідність розробки методичного підходу щодо розробки Концепції переходу до збалансованого природокористування в умовах меліорованих земель.

Висновки

Дотримання розробленого теоретичного та концептуального підходу, алгоритму та науково-обгрунтованих принципів сільськогосподарського землекористування дозволить розробити методичний підхід, еколого-економічний механізм та інструментарій щодо регулювання антропогенного впливу на меліоровані землі в наслідок сільськогосподарського землекористування.

Сформований теоретичний підхід на основі сформованих принципів та розробленого концептуального підходу щодо забезпечення стійкості та збалан-

сованості меліорованих земель в наслідок сільськогосподарського землекористування, дозволяють розробити основні засади землекористування, забезпечити узгодження землекористувачів і можливості природних екосистем, поліпшити стан меліорованих земель, підвищити економічну ефективність та екологічну стійкість меліорованих земель.

Список літератури

1. Проект Концепції переходу України до сталого розвитку, 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.mon.gov.ua/images/files/gromad_obg...konceptcia.doc
2. Герасимчук З.В. Інституціональне забезпечення сталого розвитку регіону: Монографія. – Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – 420 с.
3. Грановська Л.М. Еколого-збалансоване природокористування в умовах поліфункціональності територій: Монографія. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2009. – 414 с.
4. Третьяк А.М. Наукові основи економіки землекористування та землевпорядкування / А.М. Третьяк, В.М. Другак. – К.: ЦЗРУ, 2003. – 337 с.
5. Сохнич А.Я. Наукові і методичні основи управління земельними ресурсами: Монографія. – Львів: НВФ «Українські технології», 2007. – 237 с.
6. Третьяк А.М. Проект. Концептуальні засади розвитку сільськогосподарського землекористування сільських територій / А.М. Третьяк – К.: Національна академія аграрних наук України, 2014. – 23 с.
7. Айдаров И.П. Комплексное обустройство территорий – дальнейший этап мелиорации земель. Проблемы устойчивого развития мелиорации и рационального природопользования. Материалы юбилейной международной научно-практической конференции (Костяковские чтения) / И.П. Айдаров, А.И. Голованов, В.В. Шабанов. – М.: Изд. ВНИИА, 2007. – Т. 1.
8. Ибатуллин Ш.И. Оценка основных тенденций зональной специализации сельскохозяйственного землепользования в Украине / Ибатуллин Ш.И., Шанин А.В., Степенко А.В. // Экономика АПК. – 2014. – № 12 – С. 12 – 17.
9. Горлачук В.В. Еколого-економічні проблеми раціонального землекористування Західної України / В.В. Горлачук – Львів: Вища школа, 1996. – 210 с.
10. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 39. – Ст. 349
11. Концепція Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства на період до 2020 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 р. № 1029-р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
12. Красовська Ю.В. Механізм відновлення ефективного аграрного використання осушених земель / Ю.В. Красовська // Відтворення господарського комплексу регіону: методологія, механізми, інструментарій: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Чернівці, 2007. – С. 287-295.

Проведен анализ существующих концептуальных подходов, обоснованы и сформулированы эколого-экономические принципы рационального сельскохозяйственного землепользования на мелиорируемых землях, разработан теоретический подход относительно обеспечения устойчивости и сбалансированности сельскохозяйственного землепользования на мелиорируемых землях.

Ключевые слова: эколого-экономические принципы, концептуальный подход, сельскохозяйственное землепользование, мелиорируемые земли, теоретический подход

The analysis of existent conceptual approaches is conducted, the set forth ecological and economic principles of rational agricultural land-tenure are reasonable on the reclaimed earth, theoretical approach is worked out in relation to providing of firmness and balanced of agricultural land-tenure on the reclaimed earth.

Keywords: ecological and economic principles, conceptual approach, agricultural land-tenure, reclaimed earth, theoretical approach.